

NGÀY TẾT VÀ MÂM NGŨ QUẢ

Nguyễn Minh Triết

Mỗi năm, cứ vào dịp Tết Nguyên đán, cho dù ở thành thị hay thôn quê, giàu sang hay nghèo khó trên bàn thờ mọi gia đình người Việt không thể thiếu hương sắc, hình ảnh của mâm ngũ quả. Với màu sắc rực rỡ, hình dáng độc đáo cùng những ý nghĩa sâu xa, mâm ngũ quả làm cho ngày Tết sinh động hơn, thiêng liêng hơn.... Chung bày mâm ngũ quả trong những ngày thiêng liêng đầu năm đầu tháng mang ý nghĩa giữ gìn bản sắc văn hóa cội nguồn của dân tộc ta .

Gọi là ngũ quả nhưng thật ra chẳng ai rõ quy định là những loại quả gì mà tùy từng địa phương với đặc trưng về khí hậu, sản vật và quan niệm riêng mà người ta chọn ra các loại quả để thiết kế mâm ngũ quả. Theo truyền thống mâm ngũ quả của người Việt thường chỉ gồm 5 loại quả được xếp kiểu hình tháp trên một mâm to đặt trên bàn thờ. Tuy nhiên, dù là loại quả gì, mâm ngũ quả vẫn mang một ý nghĩa chung: dâng cúng tổ tiên thể hiện lòng hiếu thảo và ước mong những điều tốt lành cho gia sự

Tùy theo quan niệm của từng vùng miền, mâm ngũ quả gồm có những loại quả và ý nghĩa khác nhau. Mâm ngũ quả của người miền Bắc thường có 5 loại quả: chuối, bưởi (phật thủ), quýt (cam), lựu, đào. Nải chuối giống hình bàn tay ngửa hứng lấy nắng sương đọng thành quả ngọt thể hiện sự che chở của đất trời cho con người. Bưởi hình tròn trịa vàng ánh hứa hẹn một năm mới no đủ, may mắn. Cam quýt rực lên màu sắc đỏ mạnh mẽ tượng trưng cho sự thành đạt, giàu sang. Lựu nhiều hạt, tượng trưng cho con đàn cháu đống và đào thể hiện sự thăng tiến.

Trái với miền Bắc, người Nam không dùng chuối vì từ “chuối” có âm giống từ “chúi” thể hiện sự nguy khó, không ngẩng lên được. Tương tự người Nam cũng không chưng quả cam bởi câu “quýt làm cam chịu” hay còn có nghĩa cam phận. Thông thường mâm ngũ quả miền Nam gồm có một cặp dưa hấu và 4 loại quả: măng cầu, dứa, đu đủ, xoài, bởi vì cầu - dứa - đủ - xoài theo tiếng người miền Nam có nghĩa là "cầu vừa đủ xài" bày trên một “chân đế” là 3 trái thơm thể hiện sự vững vàng. Đó là những mong ước phổ biến nhất

của người miền Nam trong năm mới. Một số nhà lại còn bày thêm trên mâm ngũ quả một chùm trái sung với ngụ ý cầu mong cuộc sống gia đình sẽ luôn được sung túc.

Tóm lại, trong ý nghĩa dân gian mâm ngũ quả làm cho quang cảnh Tết và không gian thờ cúng thêm ấm áp, rục rờ mà hài hoà cùng những ước vọng lạc quan mà mỗi gia đình mang theo khi bước vào năm mới. Nhưng trên bình diện cao hơn về ý nghĩa triết học, tín ngưỡng tục lệ chưng mâm ngũ quả trên bàn thờ ngày Tết của người Việt Nam là một trong những biểu hiện của tư tưởng về ngũ hành. Từ ngàn xưa tư tưởng cùng hình ảnh ngũ hành đã xâm nhập sâu sắc vào đời sống văn hoá vật chất và tinh thần của các dân tộc phương Đông nói chung và người Việt Nam nói riêng.

Theo quan niệm này, tất cả mọi vật trong vũ trụ đều được tạo nên bởi 5 yếu tố ban đầu gọi là: kim (kim loại), mộc (gỗ), thủy (nước), hoả (lửa), và thổ (đất). Và khi vận hành vạn vật tuân theo luật âm dương vừa “tương sinh”, mà cũng vừa “tương khắc”... từ đó nó tạo ra quy luật sinh tồn, cũng như vòng xoay của tạo hóa: “Sinh-Lão-Bệnh-Tử-Sinh”... Muốn làm người thì phải biết sống trọn vẹn với mọi tương quan hai chiều đối nghịch của âm dương trong vạn vật như trời đất, sao cho vuông thành tròn thì mới có thể Hòa hợp thiên với địa nơi mình và vũ trụ vạn vật. Đối với vạn vật cũng như con người mọi vấn đề bên trong hay bên ngoài đều có tương quan liên hệ trực tiếp hay gián tiếp với toàn thể. Do đó khi con người quan niệm và ý thức được sự hội tụ của đức trời đức đất nơi mình và biết hành động đúng theo nguyên lý ngũ hành, nghĩa là tác động đúng theo vận hành âm dương của trời đất qua những biểu tượng tương giao sinh khắc thì con người đạt được Đạo sống thái hòa.

Trong nhân sinh quan đó mâm ngũ quả với 5 loại quả, được lựa chọn từ những quả thơm ngon nhất, màu sắc rục rờ, hình dáng độc đáo nhất của một năm mùa màng đã thu hoạch xong là tượng trưng cho thành quả đồng thời cũng tương trưng cho hương vị tinh túy của trời đất. Mâm ngũ quả với 5 loại quả có màu sắc khác nhau cũng tượng trưng cho ngũ hành. Đầu tiên là chuối sống có màu xanh ứng hành mộc. Thứ hai là bưởi có màu vàng tượng trưng hành thổ. Tiếp theo, 3 loại quả khác như quýt, ổi có màu đỏ ứng với hành hỏa; roi, đào có màu trắng ứng với hành kim, và mận có màu đen ứng với hành thủy.

Một cách rộng rãi hơn, mâm ngũ quả còn có thể hiểu là muốn đạt kết quả của Đạo làm Người thì phải biết sống và hành động đúng theo vận hành âm dương qua luật tương giao sinh khắc của ngũ hành và nhờ đó sẽ được ngũ phúc là thọ, phú, Khang ninh, hiếu đức, chung mệnh. Đó chánh là cứu cánh của con người tức là đạt hạnh phúc tròn đầy viên mãn. Và chánh vì dựa trên quan niệm đời sống tinh thần rất bí ẩn, phong phú và đa dạng ấy mà mâm ngũ quả đã trở thành mỹ tục trong ngày lễ Tết Nguyên Đán của Việt Nam.

Ngày nay, đời sống phong phú hơn, mâm ngũ quả có đến thối, đến thập quả cũng cứ được. Gọi là ngũ cũng chỉ là quy ước, ở nông thôn nhà nghèo, chỉ gồm nải chuối vườn mình, quả bưởi xin được tuy lỏng chỏng đơn sơ, cũng không sao. Cái tình cái ý chứa đựng vào mâm ngũ quả mới là quan trọng chứ không phải thứ quả đất tiền mới là quý báu Vào ngày Tết mâm ngũ quả tượng trưng cho trời đất vũ trụ được đặt lên bàn thờ là nơi trang trọng nhất trong mỗi gia đình, là để nói lên tâm linh ước nguyện và lòng biết

ơn của người dân Việt ngàn năm trọng tình hiếu nghĩa, uống nước nhớ nguồn. Hành động đó gửi gắm những ước nguyện sâu kín của mọi con người hướng về tổ tiên, trời đất đồng thời để bày tỏ lòng biết ơn đã phù hộ mọi an lành sung túc trong năm và cũng để cầu xin mọi điều an lành hơn hanh thông hơn trong năm mới.

Bàn thờ ngày thường có thể đơn sơ, hương hoa nguội lạnh. Tết thì không thế. Tết phải khác. Ba ngày Tết, từ chiều ba mươi đến ngày khai hạ, bông hoa, nhang đèn, lửa thiêng trên bàn thờ phải luôn thơm ngát, tỏa sáng. Và có thế mới là Tết, mới đúng là Tết Việt Nam. Thật hạnh phúc được châm một nén nhang cắm vào lư hương mà trước mặt ta, ngang tầm mắt là mâm ngũ quả với hình, với hương, với màu, với sắc, với sự hài hòa, với những gì mà nhờ đây ta nhớ về, mà cũng từ đây ta hy vọng ước mong.

Nguyễn Minh Triết